

Stereotipi i kultura: komunikacija u digitalnoj eri

Di Reda, Bruno

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:488952>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom](#).

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-06**

Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Preddiplomski studij politologije

Stereotipi i kultura: komunikacija u digitalnoj eri

ZAVRŠNI RAD

Mentor: dr. sc. Lidija Eret, viši predavač

Student: Bruno Di Reda

Zagreb, 2024.

SAŽETAK

Ovim završnim radom istraživat će se moderno doba kroz prizmu internetske kulture i njezinog utjecaja na izgradnju stereotipa u društvu. Glavni fokus će biti usmjeren na digitalnu eru i na koje načine je tehnološki napredak oblikovao komunikaciju, razmišljanje i percepciju modernog čovjeka. Kroz pregled povijesnog razvoja digitalizacije istražit će se kako suvremene tehnologije utječu na svakodnevni život ljudi te će usporediti prethodne oblike digitalne komunikacije s današnjim digitalnim medijima. Poseban naglasak biti će stavljen na ulogu interneta u stvaranju i održavanju stereotipa u društvu. Prikazan je uvid u brojne opasnosti i prednosti modernog doba i na koje načine im se treba pristupiti. Kroz analizu ovog fenomena istraženo je kako stereotipi na internetu mogu utjecati na stavove, ponašanje i mentalno zdravlje mladih generacija. Kroz ovu perspektivu radom će se nastojati pružiti uvid u kompleksnu dinamiku suvremenog društva i brojne prepreke s kojima se ljudi susreću u digitalnom dobu.

Ključne riječi: stereotipi i digitalna komunikacija, digitalizacija komunikacije, edukacija i stereotipi, opasnosti digitalnog komuniciranja

SADRŽAJ

1. UVOD.....	3
2. POVIJEST DIGITALNE ERE.....	4
3. STEREOTIPI: DEFINICIJA I OBLICI.....	7
4. DIGITALNA ERA I STEREOTIPI.....	10
5. NOVE GENERACIJE U DIGITALNOJ ERI.....	12
6. ZAKLJUČAK.....	15
7. LITERATURA.....	16

1. UVOD

U ovom završnom radu istražit će se napredak i utjecaj tehnologije na društvo unutar konteksta stvaranja i održavanja stereotipa. Digitalna era je fundamentalno promijenila način na koji ljudi komuniciraju, razmišljaju i percipiraju svijet oko sebe. Svaki napredak je kroz povijest čovječanstva na neki način mijenjao kulturološki krajolik, šireći čovjekovu zbilju novim mogućnostima. Svako veliko otkriće se može smatrati dvosjeklim mačem koje za sobom nosi pozitivne i negativne promjene u društvu. Neki današnje razdoblje opisuju kao četvrtu znanstvenu revoluciju (Cohen-Almagor, 2013). Kroz povijest imamo brojne primjere znanstvenih, umjetničkih i tehnoloških napredaka koji su na različite načine oblikovali čovjekovu stvarnost i s time njegovo ponašanje prema okolini koja ga okružuje. Od svih promjena i napredaka ikoja nije bila tako neiscrpna i brza kao digitalna revolucija ili četvrta industrijska revolucija kako ju je nazvao Klaus Schwaba.

Na samom početku ovog rada prikazat će se povijest digitalne ere i kako je razvoj tehnologije utjecao na svakodnevni život od druge polovice 20. stoljeća do danas (Sinčić, 2018). Napravit će se kratka usporedbu između prethodnih digitalnih oblika komunikacije i današnjih digitalnih medija. Najveći fokus bit će usmjeren na razvoj društvenih mreža i njihove uloge u oblikovanju percepcije različitosti u društvu. Nakon toga analizirat će se priroda i oblici stereotipa u društvu u digitalnom okruženju. Unutar toga bit će definirani stereotipi i kako se oni formiraju. Za ovo će biti ponuđeno nekoliko primjera stereotipa prisutnih na internetu i društvenim mrežama. Poslije toga ću detaljnije analizirati utjecaj digitalne ere na percepciju različitosti u društvu. Prikazat će se kako se stereotipi grade putem medija i koje su glavne prednosti i izazovi globalne komunikacije putem interneta. Bit će proučeno kako kultura oblikuje stereotipe i kako se oni prenose kroz kulturne norme i vrijednosti. Također će bit prikazani prednosti digitalne ere i sugerirat će se nekoliko primjera inicijativa za borbu protiv stereotipa na društvenim mrežama. S time u skladu predloženo će biti zašto je važna edukacija o društvenoj različitosti u digitalnoj eri i koju ulogu ima obrazovanje u smanjivanju stereotipa u digitalnom okruženju (Batori i dr, 2020). Zaključak će slijediti ideju kako će se razvijati digitalna raznolikost i koje su tendencije u razvoju digitalnih medija koji utječu na ljudsku perspektivu globalno. Rad će nastojati jasno dočarati izazove i mogućnosti u borbi protiv stereotipa kao i najbolje preporuke za promicanje pozitivne percepcije društvene različitosti u digitalnoj eri.

2. POVIJEST DIGITALNE ERE

U ovom dijelu rada bit će prikazan nastanak digitalne ere. Sagledanjem povijesnog napretka digitalizacije je ključno za prepoznavanje korijena i konteksta problema koji su postali prisutni u digitalnom okruženju. Kroz analizu povijesnih događaja, tehnoloških inovacija i kulturnih trendova ću postaviti temelje za bolje shvaćanje svijeta u kojem danas živimo. Ovo poglavlje će nastojati približiti tehnološki napredak koji je oblikovao identitet modernog čovjeka.

Krajem 19. stoljeća započinje tehnološki napredak koji neprekidno evoluirao sve do danas. Jedan od glavnih pionira je bio engleski matematičar i izumitelj Charles Babbage koji je bio zaslužan za projekt *Difference Engine* (Swade i Babbage, 2001). Radilo se o mehaničkom uređaju koji je bio dizajniran za automatsko računanje polinoma. Uz taj izum Charles Babbage je koncipirao dizajn analitičkog stroja koji je bio preteča univerzalnom računalu ali ideja nije bila praktički osposobljena za vrijeme njegovog života. Charles Babbage je također doprinio u području komunikacijske tehnologije kroz telegrafiju koja se koristi za slanje signala na daljinu putem električnih impulsa. Digitalna komunikacija se počela razvijati s izumom osobnog računala ENIAC (eng. Electronic Numerical Integrator And Computer, hrv. Elektronički numerički integrator i računalo) 14. veljače 1946. godine u SAD-u. ENIAC je bio prvi korak koji je započeo ono što mi danas nazivamo digitalnom revolucijom jer se tehnologija počela modificirati iz analognog u digitalni format.

Termin “digitalizacija” možemo prvi put vidjeti u Merriam-Websterovom rječniku 1954. godine (Lozić, 2023: 212). Analogni sustav se služi kontinuiranim vrijednostima kako bi predstavljao podatke kroz elektroničke signale, zvuk ili svjetlost, dok se digitalni sustav služi diskretnim vrijednostima, najčešće u binarnom obliku (0 i 1) kako bi se predstavili podaci. Analogni sistem je podložan smetnjama, dok digitalni sustav omogućuje veću preciznost i stabilnost u prijenosu i obradi podataka. Digitalni podaci se također mogu s lakoćom kopirati, reproducirati i manipulirati uz pomoć računalnih algoritama. Izum tranzistora 1947. predstavljao je ključni korak u razvoju modernih digitalnih računala, omogućavajući stvaranje manjih, bržih i pouzdanijih uređaja. U pedesetim i šezdesetim godinama dvadesetog stoljeća ovakva računala koristila su se u vojnim i vladinim organizacijama. Godine 1971. izumljen je mikroprocesor Intel 4004, koji je pružio tehničku podlogu za buduću revoluciju mikrokomputera koja će se pojaviti u sedamdesetim godinama (Sinčić, 2018). Izum mikroprocesora Intel 4004 bio je značajan trenutak u povijesti tehnologije, otvarajući vrata masovnom pristupu računalnoj tehnologiji za šire mase. Ovaj mikroprocesor drastično je

smanjio veličinu i cijenu računalnih sistema, čineći ih dostupnijima za osobnu uporabu i manje kompanije.

Još jedna od bitnih prekretnica u povijesti interneta bila je poruka poslana ARPANET-om 1969. godine. Taj povijesni trenutak obilježio je prvo upoznavanje čovječanstva s konceptima koji su se kasnije razvili u ono što danas poznajemo kao internet (Sinčić, 2018). Iako je internet relativno mlad, u posljednja dva desetljeća integrirao se u ljudske živote u mjeri koju je teško usporediti s drugim izumom. Prijelaz od osnovnog koncepta ARPANET-a do raširene uporabe interneta kao temeljne platforme za društvene mreže odigrao je ključnu ulogu u transformaciji komunikacije i interakcije u suvremenom društvu. Kao što je slučaj s većinom otkrića, vladajuće sile i vojska su prve imale svoje ruke na dostignućima, ali nije prošlo dugo da se digitalizacija proširi do javnosti. Već se u sedamdesetim godinama dvadesetog stoljeća pojavilo prvo kućno računalo te ga je pratio nagli uspon arkadnih igara. Digitalno je postajalo sve prihvaćenije i do kraja osamdesetih preko 15% kućanstava u SAD-u je posjedovalo računalo (Sinčić, 2018). Tijekom osamdesetih su se počeli također pojavljivati veliki igrači kao što su Apple, Commodore i Tandy koji su u nadolazećim godinama rušili rekorde prodajom svojih proizvoda.

Uz rastuću popularnost digitalizacije kroz fotoaparate, mobilne uređaje (od kojih je Motorola bila predvodnik) i računala koji su nudili rastući spektar video igara, u Europskom centru za nuklearna istraživanja (CERN) u Švicarskoj je britanski fizičar Tim Berners-Lee je imao ideju koja je brzo malog čovjeka stavila na globalni, komunikacijski podij. World Wide Web (WWW) ili jednostavno Web je započeo s Berners-Leeovom idejom 1989. godine kako bi omogućio znanstvenicima na CERN-u da lakše dijele dokumente i rezultate istraživanja. Projekt World-Wide Web (W3) omogućuje korisnicima da lako pristupe bogatstvu informacija na internetu koristeći dvije osnovne funkcije korisničkog sučelja. Radi neovisno o lokaciji informacija, načinu njihove pohrane ili sustavu koji se koristi za upravljanje tim informacijama (Berners-Lee, 2023). Osnovna ideja je bila stvoriti sustav u kojem bi dokumenti bili povezani pomoću hiperlinkova kao mreža, što bi omogućilo korisnicima jednostavnu navigaciju putem klika na veze između dokumenata (Basara, 2017). Nakon samo dvije godine je ideja iz CERN-a dobila zeleno svjetlo i World Wide Web je bio na raspolaganju vladi i sveučilištima. Dolaskom novog stoljeća svijet je postao umrežen i internet je putem web stranica preko računala i mobilnih uređaja povezivao sve više ljudi na globalnoj razini (Berners-Lee, 2023).

U ljudskoj je prirodi da se nastoje povezati, dijeliti mišljenja i ideje. Uz tehnološki napredak i komercijalizaciju internetske komunikacije svijet je bio predan čovjeku na dlanu. Ovaj fenomen

nije uključivao samo opću javnost, velike korporacije su također okrenule pogled prema prednostima koje su bile nuđene putem internetske konekcije. Internet je brzo prepoznat ne samo od strane zakonitih poduzeća već i od strane kriminalaca koji su ga koristili za ostvarivanje dobiti. Internet je donio novu dimenziju kriminala, omogućujući kriminalcima širok spektar novih prilika za prijevaru, krađu identiteta, širenje zlonamjernih *softvera* i druge oblike digitalnog kriminala. Na dan 9. studenog 2001. godine Europsko vijeće je usvojilo međunarodnu Konvenciju o kibernetičkom kriminalu, prvi sporazum koji se izričito bavio kaznenim djelima počinjenim putem interneta (Cohen-Almagor, 2013). 2000. godine zabilježeno je preko 300 milijuna korisnika. U SAD-u je već preko pola stanovništva imalo pristup internetu, dok je Europa također postepeno pratila rastući trend. Ovaj rapidni rast korisnika interneta stvorio je plodno tlo za širenje kibernetičkih prijetnji, što je dodatno potaknulo potrebu za strožim zakonodavnim mjerama na globalnoj razini.

Dolaskom 21. stoljeća nastaje izniman skok društvenih mreža kao što su: Six Degrees (1997. godine), Friendster (2002. godine), MySpace, LinkedIn (2003. godine) i današnja najveća društvena mreža osnovana 2004. godine kao društvena mreža na Harvardu od strane Mark Zuckerberga, Eduarda Saverina, Andrewa McColla i Dustina Moskovitza - Facebook. Ove društvene mreže imale su značajan utjecaj na način na koji ljudi komuniciraju, povezuju se i dijele sadržaje na internetu. U početku bile su to jednostavne platforme koje su omogućavale korisnicima stvaranje profila, povezivanja s drugim korisnicima i dijeljenje sadržaja. U nadolazećim godinama pojavilo se još korporativnih giganta i s pametnim mobitelima konekcija je premašila sva očekivanja.

Nova perspektiva, novi izvori komunikacije i sve lakša pristupačnost je stvorila novu kulturu na internetu pojačavajući pozitivne i negativne aspekte ljudske prirode u globalnoj anonimnosti. Internet je time omogućio korisnicima neometano djelovanje pod lažnim imenom „to jest imenom koje ne otkriva izvanmrežni identitet osobe koja ga nosi“ (Pleše, 2010: 10). Analizom povijesti digitalne ere i njenog utjecaja na izgradnju globalne komunikacije otvara mnoga važna pitanja i pruža dublji uvid u dinamiku koja oblikuje naše digitalno društvo.

Od iznimne je važnosti prepoznati moć digitalnih napretka za razumijevanje percepcije modernog društva. Kroz ovaj povijesni prikaz postaje jasno da digitalna tehnologija nije samo neutralni alat, već aktivni sudionik u formiranju društvenog identiteta. Neprekidni razvoj digitalnih platformi zahtjeva kontinuiranu refleksiju njezinog razvoja kako bismo se s njome što kvalitetnije služili. Razumijevanjem povijesnog konteksta nas priprema za suočavanje s problemima s kojima se danas susrećemo.

3. STEREOTIPI: DEFINICIJA I OBLICI

Prvo pitanje na koje moramo odgovoriti je što su to stereotipi. U svojoj osnovi, stereotip je generalizacija pretpostavki, uvjerenja ili očekivanja o određenoj skupini ljudi, stvarima ili situacijama (Stobbe, 1996). Stereotipi su u velikom broju slučajeva pojednostavljeni ili čak iskrivljene percepcije u svrhu ponižavajuće primjene na ciljanu skupinu ljudi bez obzira na njihove individualne karakteristike ili varijacije. Stereotipi su najčešće temeljeni na rasnoj, etničkoj, spolnoj, nacionalnoj ili vjerskoj strukturi. Pošteno je za pretpostaviti da su stereotipi stvarani i korišteni kroz čitavu povijest ljudske egzistencije.

Primjere izgradnje stereotipa se može promatrati u urbanom sredinama jednako koliko i u plemenskim zajednicama. Antropolog Oostenval je tako istraživao plemena u Papui-Novoj Gvineji gdje mu je pleme na odlasku reklo „Zašto nas želiš napustiti, bolje ti je ostati ovdje. Nemoj ići Wafima, Darantu i Foja plemenima. Wafi su prljavi, glupi i zločesti, a Darantima ne možeš vjerovati, oni su podmukli. Foje uopće ne poznajemo, ali smo čuli da su divlji i okrutni“ (Stobbe, 1996: 417). Stereotip se može prepoznati kada pojedinac ili skupina imaju pojednostavljeno razmišljanje ili vjerovanje o drugom pojedincu ili skupini. Općenito ovo uključuje vjerovanje da pojedine skupine imaju uvijek iste postupke ili banalne rutine koje su prema optužiteljima istinite za svih unutar ciljane skupine. Stereotipi se koriste za nepravedno omalovažavanje drugih, bazirano na neistinama ili iskrivljenim istinama kako bi ih se na neki način oštetilo. Šteta se manifestira na bazi toga da potiče predrasude, diskriminaciju i ograničava individualnu slobodu i raznolikost (Veljak, 2005).

Jedan od ljudi zaslužnih za istraživanje opasnosti stereotipa je američki socijalni psiholog Claude Steele koji je za svoju teoriju *stereotype threat* (Steele, 1995) dobio brojna priznanja i nagrade. U ovom istraživanju, studenti crnačkog i bijelog podrijetla suočili su se s 30-minutnim testom koji je sadržavao zahtjevna pitanja iz verbalnog segmenta ispita (eng. *Graduate Record Examination*, GRE). Pitanja su bila toliko zahtjevna da su testirale granice njihovih vještina (Steele, 1995). Dokazivanje sposobnosti u akademskom okruženju može biti stresno za bilo kojeg studenta, posebno kada su rezultati testa percipirani kao pokazatelj intelektualnih kapaciteta. Stoga je način na koji se test predstavlja studentima od ključne važnosti za njihovo samopouzdanje i učinkovitost. U situaciji gdje je postojala prijetnja stereotipima, test je bio predstavljen kao mjerilo intelektualnih sposobnosti, što je učinilo stereotip o intelektualnoj superiornosti relevantnim za performanse crnačkih studenata, stvarajući im pritisak da se suoče s tim stereotipom. Nasuprot tome, kada nije bilo prijetnje stereotipima, isti je test bio opisan samo kao laboratorijski test za rješavanje problema koji nije služio kao mjerilo sposobnosti

(Steele, 1995). Ovaj test nije jedini koji je Claude Steele proveo na temu štetnosti stereotipa. Ponuđeni primjer je baziran na rasnom stereotipu, ali Steele je proveo test i na spolnom stereotipu gdje je na sličan način provjeravao negativne utjecaje kod ženskih osoba. U jednom i drugom slučaju su se mogli vidjeti negativni utjecaji stereotipa u provedbi testova.

Interesantno je da ponekad naglašavanje stereotipa može negativno utjecati na skupinu koja nije ciljano. Na primjer, Josh Aronson je proveo test gdje je često podsjećao studente bijele rase da se azijske studente smatra superiornijima u matematičkim sposobnostima. Rezultat je pokazao znatno lošiju izvedbu osoba bijele rase na testu iako oni nisu bili meta stereotipa. Vjera u vlastite sposobnosti se odavno pokazala bitnom u psihologiji. Pojedinci se svakodnevno suočavaju s problemima koje moraju na neki način riješiti i oni s jačim uvjerenjima ih dokazano lakše prolaze, čak iako njihova uvjerenja premašuju zbilju njihovih sposobnosti. Čini se očito da su brojni izazovi koje ljudi doživljavaju kroz svoje živote čvrsto povezani s njihovim percepcijama o vlastitom identitetu i ulozi u društvu u kojem se nalaze (Pajares i Schunk, 2002). Naravno, moramo uzeti u obzir opasnost zadatka jer prenatraglašenost samopouzdanje može imati i negativne posljedice. Na primjer, mnogo ljudi vjeruje da voze bolje nego što je to uistinu slučaj, što može prouzročiti opasnost za njih i za druge. Razlog zašto dajem primjer uvjerenja u vlastite sposobnosti iako je više baziran na pojedincu nego skupinu je taj da dodatno dočaram važnost povezanosti između neke početne pretpostavke i krajnjeg rezultata. Perspektiva uvjerenja pojedinca može proizlaziti izvana od nekog drugog i od samog pojedinca, a može imati negativne i pozitivne posljedice.

Kada govorimo o stereotipima onda najčešće govorimo o izvanjskom utjecaju koji ima negativan utjecaj nad pojedincima. Jezik nekog naroda jako često unutar svoje konstrukcije ima komponente koje održavaju stereotype i time grade stavove u društvu (Mihaljević, 2021). Stereotipi su stoga dodatno opasni jer ne samo da utječu na skupine i pojedince unutar ciljane skupine, nego imaju negativan generacijski utjecaj. Kada uzmemo izvanjsku izgradnju negativnih uvjerenja na generacijskoj ljestvici kroz povijest onda možemo zaključiti kako stereotipi mogu postati dio društvenog i kulturnog karaktera.

Najviše istraživanja vezanih za stereotype je rađeno na bazi spolnog stereotipa i brojna istraživanja su bila rađena dolaskom 21. stoljeća. Žene su uz brojne druge povijesne prepreke bile žrtve nametnutih stereotipa (Lubina i Brkić, 2014). Od feminističkog pokreta u 20. stoljeću do danas možemo vidjeti znatan napredak u borbi protiv stereotipa, ali to ne znači da je situacija idealna. Stereotipi su još uvijek snažno prisutni oko ideje socijalnih uloga u društvu direktno vezanih uz spolno obilježje neke osobe. Žene češće od muškaraca obavljaju plaćene i neplaćene

poslove vezane uz brigu o djeci. U tim situacijama promatrači često zaključuju da žene imaju osobine poput socijalne osjetljivosti, srdačnosti i sposobnosti brige, koje se smatraju ključnima za te uloge. U osnovi, ljudi koji promatraju društvene dinamike uočavaju da pojedine skupine češće preuzimaju specifične društvene uloge u odnosu na druge skupine (Koenig i Eagly, 2014).

Teorija socijalnih uloga je koncept unutar sociologije i socijalne psihologije koja se bavi načinima na koji društvene norme, očekivanja i uloge oblikuju ponašanje pojedinaca unutar društva. Ova teorija sugerira da ljudi djeluju u skladu s očekivanjima koja su povezana s njihovim društvenim ulogama ili pozicijama, te da ta uloga utječe na način na koji se ponašaju, misle i osjećaju. Baza ove teorije proizlazi u jednu ruku iz statistički utemeljenih dokaza. Profesionalna uloga rijetko predstavlja skupine podjednako. Na primjer, starije osobe su češće u ulozi prodavača i volontera dok studenti rade u uslužnim djelatnostima kao konobarenje i posluživanje brze hrane (Koenig i Eagly, 2014). Unutar državnih podataka se također prati postotak poslovnih uloga vezanih uz različita obilježja pojedinaca. Osim poslovne uloge imamo također obiteljske uloge koje se stvaraju u društvu. Sada se postavlja pitanje, iako stereotipi mogu proizlaziti iz određene raspodjele unutar društva baziranih na empirijskim dokazima, zašto ta raspodjela može stvarati problem? Glavni razlog je taj što tim društvenim normama stavljamo grupe u određene okvire unutar kojih mogu djelovati. Nad pojedincem neke skupine ovo su očite restrikcije koje teško može premostiti bez obzira na njihovu edukaciju i sposobnosti (Veljak, 2005).

Uzimajući u obzir da za ove primjere govorimo o slobodnim i poštenim demokratskim državama, imamo paradoksalno restrikcije na djelovanje postavljene socijalnim normama. Zakoni i prava uistinu jesu na snazi, ali od slabog je značaja kada se poslovne prilike i mogućnosti grade na bazi ljudskih odnosa i njihovih izgrađenih uvjerenja. Brojni socijalni psiholozi istaknuli su da ocjenjivanje ljudi na temelju njihove skupinske pripadnosti može ograničiti njihove prilike i doprinijeti razvoju predrasuda u određenim situacijama. Za bolje razumijevanje i smanjenje ovih negativnih posljedica, teorijski pristupi trebali bi detaljno opisati izvore informacija koji oblikuju specifične sadržaje stereotipa te socijalno-psihološke mehanizme koji podupiru procese stereotipizacije (Koenig i Eagly, 2014: 389). Važno je stvarati svijest u društvu oko njihovih ponekad i pasivnih uvjerenja socijalnih uloga jer može biti štetno za cijelu državu. U poslovnom smislu idemo na štetu samih sebe ako biramo nekoga baziranog na iskrivljenoj društvenoj normi nego osobu koja bi uspješnije obavljala željeni posao bez obzira na njihovu rasu, etnicitet ili spol. Glavni problem je taj što su stereotipi duboko ukorjenjeni u kulture svih društava. Najbanalniji primjer bi bili vicevi koji se pojavljuju u

svakom društvu koji često ciljaju druge nacionalnosti u pojednostavljenom i podrugljivom smislu (Stobbe, 1996).

4. DIGITALNA ERA I STEREOTIPI

Prikazali smo napredak digitalizacije i problematiku stereotipa u izgradnji socijalnih normi. U ovom dijelu ćemo povezati dva primjera i unutar tog konteksta analizirati izgradnju internetske kulture.

Internet je promijenio i razotkrio širu perspektivu ljudskog ponašanja, uvjerenja i načina socijalizacije. Radi se o globalnoj mreži računala i drugih elektroničkih uređaja koji omogućuju komunikaciju, razmjenu informacija i pristup različitim resursima diljem svijeta (Lozić, 2023). Internet je omogućio korisnicima da pristupe različitim uslugama i resursima, kao što su web stranice, elektronička pošta, društvene mreže, *streaming* servisi, *online* trgovine, pretraživači, bankovni sustavi i mnogi drugi. Također pruža korisnicima različite oblike komunikacije putem različitih medija, uključujući tekst, zvuk, slike i videozapise. Internet je danas postao nepresušno vrelo informacija i socijalizacije. Teško je pronaći poslovanja koja nisu na neki način vezana uz ovaj digitalni fenomen i bez sumnje se može reći da se uvukao u sve aspekte ljudskog djelovanja (Škare, 2006). Internet je otvorio vrata za međunarodnu suradnju, razmjenu kultura i ideja, te razumijevanje različitih perspektiva. Preko noći je za veliki dio svijeta geografska udaljenost izgubila na važnosti i najdalje točke na Zemlji su bile u stanju razmjenjivati svoja viđenja svijeta koji ih okružuje.

Ova bezgranična mreža je jako brzo stvorila vlastitu kulturu i imala svoje uzdizanje kao brojne civilizacije kroz povijest. Na primjer, internet je promijenio način na koji ljudi pišu i komuniciraju. Skraćenice, emotikoni i novi jezični obrasci postali su uobičajeni u *online* komunikaciji, dok su se tradicionalni jezični standardi možda malo promijenili. Uz pomoć interneta su se gradili trendovi i u kratkom generacijskom rasponu smo vidjeli nagli skok u blijeđenju granica između privatnog i javnog.

U suvremenom svijetu, tehnologija je postala neizostavan dio svakodnevnog života ljudi, stoga je bitno da se ona koristi i upravlja na jednak način. Za postizanje ovog cilja, integracija društvenih vrijednosti igra ključnu ulogu. Implementacijom principa različitosti i inkluzije unutar tehnološkog sektora može se osigurati pravičan pristup i korištenje tehnologije za sve (Verdugo-Castro i dr, 2019). Internet stvarno jeste ljudima pružio nevjerojatnu mogućnost razumijevanja drugih, ali ljudska priroda se ne mijenja jednako brzo kao tehnologija. Već smo u prijašnjem poglavlju spomenuli kako se stereotipi koriste kao oblik nasilja i ta primjena je

bila vidljiva već u samom početku društvenih mreža. U dosta toga se internet poboljšao u nadolazećim godinama, poduzete su određene mjere koje nastoje ublažiti i kontrolirati internetsko nasilje. U svojem osnutku internet se doimao više kao divlji zapad bez ikakve razine kontrole i sankcija za djelovanja određenih pojedinaca. Dva ideala se krše u ovom problemu. U jednu ruku internet je napravljen s idejom da bude slobodan i da ljudi bez straha mogu iznositi svoja mišljenja drugima, a u drugu ruku je izuzetno anarhično područje u kojem su ljudi izloženi nasilju, dezinformacijama i kriminalu. Nekoliko puta je bilo postavljeno pitanje bili internet trebao biti stavljen pod jaču kontrolu, ali svaki pokušaj je doživio otpor na globalnoj razini. Za očekivati je takvu reakciju pošto u današnjem svijetu ideja kontrole interneta se direktno sječe s kontroliranjem ljudske slobode.

Danas je teško zamisliti život bez interneta i mlađe generacije odrastaju direktno povezane uz digitalnu stvarnost (Pasqualetti i Nanni, 2005). Kroz internet komuniciraju s prijateljima, igraju video igre i razmjenjuju različite interese. Kod mladih je itekako vidljiva visoka razina internetskog nasilja koje je često potkrepljeno nekim oblikom stereotipa. Nasilje putem interneta može se nazivati raznim terminima poput *cyberbullyinga*, virtualnog zlostavljanja ili elektroničkog *bullyinga*. Ovaj oblik nasilja, koji se provodi kroz elektroničke medije poput e-pošte, SMS poruka, društvenih mreža i foruma, označava situacije u kojima su žrtve izložene nasilju na internetu ili putem mobilnih uređaja (Batori i dr, 2020: 105). Glavna razlika između internetskog nasilja i nasilja koje se odvija u stvarnom svijetu je ta što se preko interneta nasilnici lako mogu sakrivati iza anonimnosti.

Anonimnost na internetu označava sposobnost pojedinca da sudjeluje u *online* aktivnostima, komunikaciji ili interakciji bez otkrivanja vlastitog identiteta ili osobnih podataka. Kada korisnik djeluje anonimno na internetu, njihovi identitet, lokacija ili osobni podaci nisu poznati drugim korisnicima ili pružateljima usluga. Anonimnost definitivno igra veliku ulogu u poticanju nasilja putem interneta jer ukida osjećaj opasnosti ili moguće kazne za neprimjereni ponašanje pojedinaca (Pleše, 2010). Važno je raspravljati o ideji anonimnosti u svrhu shvaćanja nasilja i izgradnji stereotipa. U ranim fazama internetske kulture puno veći fokus je bio okrenut prema ideji anonimnosti nego što je uistinu danas. Povećanje predrasuda i stereotipa se lakše gradilo u prostoru gdje stvarni identitet nije imao veliku ulogu. Anonimnost na internetu je omogućila stvaranje toksičnih zajednica koje su se temeljile na zajedničkim predrasadama i stereotipima. Ove zajednice su često poticale mržnju, diskriminaciju i *cyberbullying*. Glasno i napadno ponašanje je opasno jer guši i ograničava raznolikost mišljenja unutar internetske kulture. Internet je nemoguće svrstati u jednu kutiju jer pruža platformu za mržnju i za

razumijevanje (Cohen-Almagor, 2020). Izgradnja stereotipa putem interneta otežava konstruktivnu raspravu jer su sve aktivnosti tehnički sakrivene iza kulisa. Ljudi se tada puno lakše usredotoče na predrasude i pretpostavke umjesto na argumente i dokaze. Anonimnost je također doprinijela gubitku individualnog identiteta i time brzo promicala stereotipe na različite grupe. Od druge polovice dvadesetog stoljeća vidimo uspon u izgradnji mentaliteta individualnosti koja je polazila od ideje da se osoba ističe i razlikuje od drugih ljudi svojim vlastitim osobinama, stavovima, interesima, vrijednostima i stilom života (Sadžakov, 2022). Internet je ljudima pružio platformu za prakticiranje svoje individualnosti. Anonimnost pruža priliku za isprobavanje novih oblika ponašanja bez straha od društvenih reakcija. Ljudi mogu iskoristiti svoju anonimnost kako bi se osjećali slobodnima da istraže i usvoje identitete koji se razlikuju od njihovih uobičajenih, bez bojazni od prepoznavanja i negativnih sudova ljudi koje poznaju. Takva mogućnost može značajno osnažiti pojedinca, dajući mu slobodu da se upusti u ponašanja koja bi inače bila kritizirana ili odbacivana od strane društva, bez straha od mogućih negativnih posljedica (Christopherson, 2007). Internetska anonimnost je tako imala i pozitivne utjecaje na ljude i njihovo mentalno zdravlje. U slučaju izražavanja svoje seksualnosti je anonimnost bila izuzetno korisna da pojedincima olakša taj proces suočavanja s drugima ili da pronađu grupe koje dijele njihove stavove i mišljenja.

Internet je postao također sredstvo reklamiranja proizvoda koji često potiču izgradnju stereotipa. Žene su i prije putem masovnih medija bile reklamirane na bazi njihovog izgleda što se samo pojačalo dolaskom interneta. Stereotipi se podsvjesno ovako grade u široj javnosti jer se normalizira ideja da su žene „svedene na pojedine dijelove tijela ili su prikazane kao ideali ljepote kako bi prodale određeni proizvod“ (Lubina i Klimpak, 2014: 214). Internet je preplavljen ovakvim vrstama reklama koje svaki spol pretvaraju u pojednostavljeno sredstvo prodaje nekog proizvoda. Stereotipi se grade u velikom dijelu prikupljanjem informacija koje nam se mogu doimati pasivnima i bez velikog značaja. Srž problema leži u tome da medijski sadržaji prenose određene opće prihvaćene kulturne norme u vezi s različitim aspektima identiteta, posebno spolne i rodne uloga. Na taj način, tradicionalne rodne razlike iz stvarnog svijeta reflektiraju se u medijskom prikazu ženskog i muškog identiteta (Lubina i Klimpak, 2014: 213).

5. NOVE GENERACIJE U DIGITALNOJ ERI

Prošlo je dovoljno godina od dolaska interneta da danas uistinu možemo reći da nove generacije žive u digitalnom svijetu. Mladi su stalno povezani putem pametnih telefona, tableta i računala preko kojih koriste društvene mreže za razmjenu poruka s prijateljima, obitelji i širom

zajednicom. U usporedbi sa starijim generacijama „adolescenti i današnji mladi imali su primarnu i sekundarnu socijalizaciju s prevladavanjem masovne izloženosti masmedijima“ (Pasqualetti i Nanni, 2005: 244).

Mladi troše veliki dio svog vremena na konzumaciju digitalnog sadržaja poput videa na YouTubeu, *streaming* servisa za glazbu, filmove, igre i ostalog zabavnog sadržaja koji su dostupni na internetu. Današnje mlade generacije žive u digitalnom svijetu koji im omogućuje širok spektar mogućnosti za komunikaciju, zabavu, učenje i izražavanje, ali isto tako postavljaju izazove u pogledu upravljanja vremenom, privatnošću i mentalnim zdravljem. Digitalna kultura je stvorila nove vještine, sposobnosti i obrasce ponašanja. Mladi ljudi nevjerojatno brzo i lako koriste modernu tehnologiju uz koju odrastaju. Zanimljivo je promatrati kako se naša vrsta lako prilagođava tehnološkim inovacijama (Pasqualetti i Nanni, 2005: 259).

Veliki problem se stvara u odgoju mladih generacija koje su u konstantnom suživotu s virtualnom stvarnošću. Tehnološki napredak je brz i neprekidan, što znači da roditelji i učitelji često moraju pratiti nove trendove i alate kako bi uspješno podržavali djecu u digitalnom svijetu. Djeca su neprekidno izložena internetu i društvenim mrežama, što može stvarati izazove u postavljanju granica i nadzora nad njihovim *online* aktivnostima. Moderna generacija suočava se s jedinstvenim izazovima vezanim uz mentalno zdravlje, kao što su anksioznost, depresija i *cyberbullying* (Batori i dr, 2020). Mladi su danas izloženi velikom broju informacija putem interneta što otežava razlikovanje istinitih informacija od lažnih ili neprovjerenih sadržaja. Moderan način života često je vrlo brz i zahtjevan, što može utjecati na kvalitetu obiteljskog vremena i priliku za roditelje da budu prisutni i podrže razvoj svoje djece. U nekontroliranim uvjetima izuzetno je lako za mlade da putem interneta stvaraju stavove koji su štetni za društvo. Stereotipi se grade iz pojednostavljene informiranosti koja je na internetu standard i lako pristupačna (Verdugo-Castro i dr, 2019). Društvene mreže često prikazuju stereotipe kroz objave, fotografije, videozapise i komentare koje korisnici dijele. Ovakav sadržaj ojačava postojeće stereotipe o različitim skupinama ljudi, kao što su stereotipi o spolu, rasi, kulturi ili seksualnoj orijentaciji. Utjecajni pojedinci na društvenim mrežama mogu također doprinijeti širenju stereotipa svojim stavovima, ponašanjem i prezentacijom određenih ideala ljepote, stila života ili vrijednosti. Problem utjecaja društvenih mreža na mlade je konstantna tema jer „puno više vremena provode uz računalo, što primjećuje najbliža okolina koja najčešće i upozorava na promjenu ponašanja“ (Batori i dr, 2020: 105).

Adolescenti se suočavaju s brojnim problemima vezanih uz prekomjerno korištenje interneta. Jedan od glavnih problema je elektroničko zlostavljanje, što uključuje napade, prijetnje ili

vrijeđanje putem interneta. Ovakvo ponašanje može imati ozbiljne posljedice na mentalno zdravlje adolescenata. Važno je za napomenuti da govorimo o vrlo osjetljivom razdoblju u ljudskom životu u kojem prekomjerni emocionalni stres može ostaviti dugotrajne posljedice. Najčešće potvrđene posljedice su „anksioznost, depresija, socijalna izolacija, uznemirenost nakon korištenja računala ili mobitela, manjak samopoštovanja, lošiji školski uspjeh te narušeno zdravlje te kao najekstremnija posljedica pojavljuje se suicid“ (Batori i dr, 2020: 105). Adolescenti su često izloženi negativnim sadržajima na internetu kao što su nasilje, droga, seksualnost ili nezdravi ideali ljepote, što može imati štetne posljedice na njihove stavove i ponašanje.

Veliki problem oko nasilja na internetu od onoga koje se događa u stvarnom svijetu je ta što ga je izuzetno teško kontrolirati. Mladi se u velikom broju slučajeva slobodno kreću kroz društvene mreže gdje često ulaze u interakcije sa strancima s kojima ne bi komunicirali u stvarnom svijetu. Mladi ljudi tako mogu biti ranjivi na *online* prijetnje poput krađe identiteta, prijevare ili neprimjerene kontakte s nepoznatim osobama. Putem društvenih mreža u kojem se ljudi lažno predstavljaju lako može doći do uhođenja i pokušaja stvaranja neželjenog kontakta s mladima, slanjem štetnih i uznemirujućih poruka, uključujući i prijetnje (Batori i dr, 2020: 109). Kod mladih ljudi postoji velika opasnost od internetske ovisnosti koja može negativno utjecati na njihov socijalni život i mentalno zdravlje. Rješavanje problema internetske ovisnosti kod mladih zahtjeva sveobuhvatni pristup koji uključuje edukaciju, podršku obitelji i škole. Danas su na brojnim aplikacijama poduzete mjere opreza koje onemogućuju djeci pristup neprikladnim sadržajima koje roditelji mogu aktivirati. Važno je pružiti mladima alate i resurse kako bi razvili zdrave navike korištenja interneta i izgradili ravnotežu između *online* i *offline* života. „o prednostima i manama interneta nužna jer će na taj način biti sposobni zaštititi djecu od mogućih opasnosti na internetu s kojima se mogu susresti. Stoga je važno da roditelji i učitelji budu educirani o prednostima i manama interneta kako bi bili sposobni znakove upozorenja i pružiti potrebnu podršku mladima“ (Batori i dr, 2020).

Nedostatak digitalne edukacije kod starije generacije može imati negativne posljedice na mlade. Manjak informiranosti i svijesti o digitalnom svijetu ih ograničava od mogućnosti ispravne podrške i razumijevanja. Zatvaranje vrata digitalnom dobu može dovesti do negativnog protekcionizma koji će kod mlade osobe izgraditi nespремnost i izoliranost od stvarnosti s kojom će se morati suočiti. Ovakav zatvoreni pristup i nedostatak digitalne edukacije može rezultirati generacijskim jazom koji otežava komunikaciju i razumijevanje između generacija. U istraživanju koje se spominje kod Maje Batori „rezultati pokazuju kako niti jedan ispitanik,

bez obzira na spol, nije izjavio da se nikome nije povjerio“ (Batori i dr, 2020: 112), što dovodi do zaključa da su se žrtve internetskog nasilja gotovo uvijek obratili bližnjima o svojim problemima, ali bez puno uspjeha.

S ovim primjerom je od izrazite važnosti naglasiti da se internetsko nasilje mora shvatiti ozbiljno i da je informiranost odraslih o digitalnom dobu postao jedan od glavnih stupova odgoja za nove generacije. Odbacivanjem ovog fenomena starije generacije samo isključuje iz polovice stvarnosti kroz koju njihova djeca prolaze, što može samo štetiti objema stranama. U konačnici, nedostatak digitalne edukacije kod starije generacije nije samo pitanje tehnološkog jaza, već i socijalnog jaza. Neinformiranost o digitalnom svijetu ih udaljava od mogućnosti da pomognu i preveniraju moguće opasnosti s kojima se mladi mogu susresti. Zanemarivanjem digitalnog doba smanjuje se potencijal za konstruktivnom interakcijom između generacija. Stoga je važno nastojati smanjiti generacijski jaz i educirati svih kako bi se osiguralo bolje razumijevanje i podrška u današnjem digitalnom dobu.

6. ZAKLJUČAK

Ovaj završni rad je nastojao istražiti temeljne elemente digitalnog doba i na koje načine su se stereotipi prenosili i gradili putem interneta. Rad je kroz analizu povijesnog i suvremenog konteksta nastojao prikazati kompleksnost digitalne ere i na koje načine je utjecala na oblikovanje identiteta modernog čovjeka. Dolazak digitalnog doba je značajno promijenio način komunikacije i općenitu perspektivu mogućnosti ljudskog djelovanja (Sinčić, 2018).

Izlaganjem različitih aspekata internetskog svijeta kao što su stereotipizacija, nasilje i anonimnost, ukazuje na potrebu za kontinuiranim praćenjem i prilagođavanjem opasnostima koje postoje na internetu kako bi zaštitili buduće generacije. Internet je postao globalni fenomen s širokim spektrom pozitivnih i negativnih aspekata za društvo (Batori i dr, 2020). Internet je omogućio neometanu interakciju između ljudi u kojem imaju priliku dijeliti svoja mišljenja i stavove s drugima što može značajno pomoći u izgradnji i prihvaćanju različitih slojeva društva. Internet je također otvorio prostor za širenje mržnje i nasilja koji mogu ostaviti ozbilje posljedice na ciljane skupine.

Medijsko reklamiranje još uvijek koristi taktike koje putem interneta održavaju stereotipne predrasude o različitim slojevima društva (Lubina i Klimpak, 2014). Oglasne kampanje često koriste stereotipe o spolu, dobi, rasnoj ili etničkoj pripadnosti kako bi ciljale određene skupine potrošača. Ovo može rezultirati štetnim predodžbama o ljudima i doprinositi izgradnji predrasuda i diskriminacije.

Educiranjem ljudi o opasnostima internetske interakcije je izrazito važna jer može direktno utjecati na pojedince u stvarnome svijetu (Batori i dr, 2020). Potrebno je aktivno educirati mlade generacije, koje najviše koriste prednosti digitalnog doba, jer su oni najčešće žrtve internetske konzumacije. Naglasak na edukaciji mladih o opasnostima digitalnih medija u njima će izgraditi kritičko razmišljanje i medijsku pismenost kako bi prevladali izazove koje donosi digitalno doba. Stereotipi se grade iz proizvoljne izolacije različitih skupina koje grade negativne i površne predodžbe o drugima. Internet je platforma koja može služiti za promicanje društvenih različitosti i zbog prirode njegove inkluzivnosti je uistinu stvorio novi oblik kulture (Pasqualetti i Nanni, 2005). Važno je za naglasiti da je ovaj oblik povezanosti i komunikacije izrazito mlad i da dovodi do izražaja sve mane i vrline ljudske prirode. Iako je tehnološki napredak ponekad zastrašujuće brz, vjerujem da internet može služiti kao alat za promicanje pozitivnije svijesti društvene različitosti.

7. LITERATURA

Basara, Nino (2017) *Digitalna transformacija kao temelj 4. industrijske revolucije* (doktorska disertacija). Politehnika Pula: Visoka škola za primijenjene znanosti.

Batori, Maja, i Ćurlin, Marina (2020) Nasilje putem interneta među adolescentima. *Zdravstveni glasnik* 6(1): 104-114.

Berners-Lee, Tim i dr. (2023) *Linking the World's Information: Essays on Tim Berners-Lee's Invention of the World Wide Web*. New York: ACM. <https://dl.acm.org/action/showFmPdf?doi=10.1145%2F3591366> Pristupljeno 22. travnja 2024.

Christopherson, Kimberly (2007) The positive and negative implications of anonymity in Internet social interactions: "On the Internet, Nobody Knows You're a Dog". *Computers in Human Behavior* 23(6): 3038-3056.

Cohen-Almagor, Raphael (2013) In Moral, ethical, and social dilemmas in the age of technology: Theories and practice. *International Journal of Technoethics* 2(2): 45-64. https://www.sites.upiicsa.ipn.mx/archivos/profesores/jlopez/2019-2020-1/web/presentaciones/Internet_History.pdf Pristupljeno 21. travnja 2024.

Cohen-Almagor, Raphael (2020) Cyberbullying, Moral Responsibility, and Social Networking: Lessons from the Megan Meier Tragedy. *European Journal of Analytic Philosophy* 16(1): 75-98. <https://doi.org/10.31820/ejap.16.1.4> Pristupljeno 22. travnja 2024.

Koenig, Anne i Eagly, Alice (2014) Evidence for the social role theory of stereotype content: observations of groups' roles shape stereotypes. *Journal of personality and social psychology* 107(3): 371-392.

Lozić, Joško (2023) Digitalna transformacija organizacije: putovanje od digitizacije do digitalne transformacije. *Zbornik sveučilišta libertas*, 8(9): 211-223. <https://doi.org/10.46672/zsl.8.9.14> Pristupljeno 15. travnja 2024.

- Lubina, Tihana i Brkić Klimpak, Ivana (2014) Rodni stereotipi: objektivizacija ženskog lika u medijima. *Pravni vjesnik* 30(2): 231-232. <https://hrcak.srce.hr/130938> Pristupljeno 19. travnja 2024.
- Mihaljević, Milica (2021) Muško i žensko u hrvatskome jeziku i leksikografiji – stereotipi i jezična diskriminacija. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 47(2): 655-685. <https://doi.org/10.31724/rihjj.47.2.14> Pristupljeno 19. travnja 2024.
- Pasqualetti, Fabio i Nanni, Carlo (2005) Novi mediji i digitalna kultura. Izazov odgoju. *Kateheza* 27(3): 244-265. <https://hrcak.srce.hr/113804> Pristupljeno 22. travnja 2024.
- Pleše, Iva (2010) Identitetska iskušavanja: o anonimnosti i pseudonimnosti na web-forumu. *Narodna umjetnost* 47(2): 9-29. <https://hrcak.srce.hr/61981> Pristupljeno 18. travnja 2024.
- Sadžakov, Slobodan (2022) Moralni individualizam i obrazovanje. *Metodički ogledi* 29(1): 31-45. <https://doi.org/10.21464/mo.29.1.12> Pristupljeno 22. travnja 2024.
- Sinčić, Petra (2018) *Digitalna revolucija* (doktorska disertacija). Rijeka: Odjel za informatiku.
- Steele, Claude i Aronson, Joshua (1995) Stereotype threat and the intellectual test performance of African Americans. *Journal of personality and social psychology* 69(5): 797-811. <https://mrnas.pbworks.com/f/claude%20steele%20stereotype%20threat%201995.pdf> Pristupljeno 15. travnja 2024.
- Stobbe, Heinz-Gunther (1996) Predrasude - stereotipi - slike o neprijatelju Vorurteile - Stereotype - Feindbilder. *Crkva u svijetu* 31(4): 417-425. <https://hrcak.srce.hr/52226> Pristupljeno 19. travnja 2024.
- Swade, Doron i Babbage, Charles (2001) *Difference engine: Charles Babbage and the quest to build the First Computer*. London: Viking Penguin.
- Škare, Vatroslav (2006) Internet kao novi kanal komunikacije, prodaje i distribucije za segment mladih potrošača. *Market-Tržište* 18(1-2): 29-40. <https://hrcak.srce.hr/21979> Pristupljeno 22. travnja 2024.
- Veljak, Lino (2005) Obrazovanjem protiv predrasuda. *Filozofska istraživanja* 25(2): 453-458. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/202212> Pristupljeno 19. travnja 2024.
- Verdugo-Castro, Sonia i dr. (2019) Age influence in gender stereotypes related to Internet use in young people: a case study. U: Conde-Gonzalez, Miguel i dr. (ur) *TEEM'19* (str. 223-231). New York: ACM.